

שובו של ה'פתחלנד'

ערן אורטל¹

מבוא

הטלטלה הפוליטית והעממית שעוברת על העולם הערבי מאז הדחתו של שליט תוניסיה זין אל-עבאדין בינואר 2011 משנה במהירות את פניו של האזור. קריסתו של הסדר הפנימי בסוריה והתפתחותה של מלחמת אזרחים כוללת שם, אבדן השליטה של מצרים בסיני והתפתחות בסיסי טרור במרחב הזה הם סממנים ראשוניים לסדר החדש-ישן הצפוי באזורינו.

במאמר זה אני מציע פרשנות לתהליכים שמתחוללים סביבנו ומנסה להסיק ממנה מסקנות בנוגע לדרכי ההתמודדות האפשריות של ישראל ושל צה"ל עם הסביבה המשתנה. טענתי המרכזית במאמר היא שהמזרח התיכון משיל מעל עצמו במידה רבה את הלאומיות החילונית המלאכותית, שאפיינה את הפוליטיקה שלו מאז אמצע המאה ה-20, והוא חוזר לדפוסי התנהגות מסורתיים שאפיינו אותו במשך ההיסטוריה של המאות האחרונות: אסלאם פוליטי, יריבויות בין-עדתיות, דומיננטיות של מנהיגות מקומית, משילות רופפת.

פועל-יוצא של הדפוסים האלה הוא שניתן לזהות מודלים מוכרים מהעבר של איומים ביטחוניים על ישראל ולפתח מולם מודלים מוכרים לא פחות של התמודדות.

דעיכת הלאומיות במרחבנו ועליית הזהות האסלאמית משמעותה גם היחלשות של המדינות עצמן ועלייתם של גורמי כוח מקומיים אחרים. ההתמודדות של ישראל עם תופעה הזאת תהיה דומה במידה מסוימת להתמודדויות אחרות שהיו לה בעבר, למשל מול הטרור מהגדה המערבית של ירדן בשנות ה-60 ועם הטרור האש"פי מה'פתחלנד' בלבנון בשנות ה-70 וה-80 של המאה הקודמת.

¹ הכותב הוא אלוף-משנה באגף המבצעים. המאמר פורסם לראשונה בכתב העת 'מערכות', גליון מס' 445, אוקטובר 2012.

אל מול מודל ההתמודדות הצפוי הזה יש להיערך בכמה קווי פעולה: היערכות הגנתית על בסיס מכשולי גבול, בניית תפיסה אסטרטגית ויכולות מבצעיות ותומכות למימושה של מדיניות הרתעה וסיכול בנוסח "פשיטות התגמול" בתנאים המבצעיים המעודכנים בזירות השונות, לחזור לפעילות מודיעינית-ביטחונית אקטיבית הכוללת הבנת המרקם הפוליטי-עדתי המורכב בזירות השונות ויצירת שיתופי-פעולה ובריתות אינטרסים עם עדות וגורמי מנהיגות מקומיים.

במקביל תידרש ישראל להיות ערוכה לא רק להגברת איומי הבט"ש אלא גם לעלייה בסבירות ובתכיפות של עימותים רחבים יותר באזור כתוצאה מדינאמיקה של הסלמה שתיווצר במרחב.

השינוי

סברה רווחת בקרב מזרחנים שונים גורסת כי ההיסטוריה של המזרח התיכון במאה העשרים הינה סדרת תגובות לאתגר העולה מן המערב. על פי תפיסה זו, ניתן לזהות "גלים" שונים של התארגנות פנימית בעולם האסלאמי והערבי: גל של רפורמות שלטוניות מתונות שאפיין את המאה ה-19, גל של העתקת מודל ה"שליט הנאור" האירופאי והסתמכות על סיוע אירופאי כבד (מכאן למשל הקפיטולציות שהשפיעו על ההתיישבות הציונית בא"י תחת השלטון העות'מאני), גל של לאומיות מקומית (עם תת-גל של פאן-ערביות) באוריינטציה סוציאליסטית ביישומם של המשטרים הצבאיים שעלו במהפכות ה"קצינים הצעירים", וגל של אסלאם פוליטי.

על פי הפרשנות הזאת, ההפיכות והמאבקים המתחוללים במצרים, בסוריה, בתוניסיה ומקומות אחרים בסביבתנו הם פועל יוצא של אכזבה רבתי מכישלונם של המשטרים הלאומיים-חילוניים-צבאיים לחלץ את מדינותיהם ממצב הנחשלות הבסיסי שלהן. עם הפלתם הופך האסלאם הפוליטי לחלופה המאורגנת הזמינה היחידה שיש לה יסודות אידיאולוגיים רלוונטיים. בדברים עד כאן אין שום חידוש. הפרשנות הזאת היא הנפוצה והמקובלת ביותר מבין הפרשנויות המלוות את האירועים באזור. אולם מתוקף העניין הייחודי שיש לישראל בהשלכות הביטחוניות של ההתפתחויות האלה ברצוני לשפוך אור על נגזרת נוספת של התהליך הזה: משמעותה של היחלשות הלאומיות הערבית המקומית (וטניה).

הלאומיות המודרנית היא שהעניקה לגיטימציה וחיות למדינות הלאום שעיצבו את המרחב הגיאוגרפי-פוליטי שלנו ב-70 השנים האחרונות. תחת כנפי הלאומיות המודרנית הודחקו או דוכאו מעגלי זהות מסורתיים שהיו שם תמיד – מעגלי זהות דתיים (שיעה מול סונה), מעגלי זהות עדתיים (דרוזים, עלוואים, כורדים) ומעגלי זהות שבטיים ומקומיים (כמו בני חבל החורן או שבטי הבדווים השונים בסיני). היחלשות המנגנונים של מדינת הלאום ועליית משקלה של הדת במרכיב הזהות של האוכלוסייה מאפשרות עתה למעגלי הזהות המקומיים והעדתיים לתפוס מקום מרכזי בפוליטיקה האזורית שלנו. כך היה בעבר, בתקופת האימפריה העות'מאנית, וכך היה נהוג גם מאוחר יותר בכל מקום בו הלאומיות לא ממש "תפסה". ירדן ולבנון יכולות לשמש דוגמאות לכך.

הדוגמה של ירדן:

בשנות ה-60 המוקדמות של המאה הקודמת טיפחה הממלכה ההאשמית זהות לאומית ירדנית. אולם האוכלוסייה הפלסטינית שעליה שלטה הממלכה בשטח שכונה אז "הגדה המערבית" לא קיבלה בדרך כלל את הזהות הזו. המתח בין האוכלוסייה הפלסטינית לממלכה ההאשמית בא לידי ביטוי בהתנקשות במלך עבדאללה הראשון (1951) ומאוחר יותר באי-השקט שאפיין את הגדה עד שישראל כבשה אותה ב-1967 ובאירועי ספטמבר השחור ב-1970. חוסר הנכונות של האוכלוסייה הפלסטינית לקבל על עצמה את הזהות הלאומית הירדנית בא לידי ביטוי בקושי שהלך וגבר של הממלכה ההאשמית להטיל את מרותה על הגדה. עד כדי-כך גדול היה הקושי שמחבלים פעלו נגד ישראל משטחי הגדה ומשטחה של ירדן עצמה בהכוונה סורית ובתמיכת האוכלוסייה המקומית - בניגוד גמור לאינטרס הירדני.

הדוגמה של לבנון:

את לבנון הקימו שלטונות המנדט הצרפתי מתוך כוונה לתת מענה למאוויים הלאומיים של הנוצרים המארוניים תושבי חוף-הלבנון. מאחר שהזהות הלאומית הלבנונית לא הייתה מקובלת על מיעוטים אחרים במדינה (שיעים, דרוזים, סונים, פליטים פלסטינים אחרי 1948), לא הצליחה המדינה הקטנה לייצר יציבות שלטונית, וב-1976 היא אף קרסה לתוך מלחמת אזרחים

עקובה מדם (במידה רבה בשל התמקמותו של ארגון אש"ף למדינה לאחר גירושו מירדן).

התערערות הסדר הפנימי במדינות הסובבות אותנו היא יותר מאשר של מעבר זמני בין משטרים. הדעיכה של רעיון הלאומיות במרחב מערערת באופן מהותי את עצם הרעיון של מדינת הלאום. האסלאם הפוליטי, בהיותו אידיאולוגיה אוניברסאלית, הוא סובלני מטבעו לזהויות נוספות מקומיות ועדתיות.

על פי הפרשנות הזו, יש מקום להניח כי המזה"ת צועד לעבר תקופה היסטורית ממושכת של משילות מדינתית חלשה, לפחות באזורי הספר של המדינות השונות, ושל התעוררות עדתית ושבטית משמעותית. ההיסטוריה מלמדת אותנו שבתנאים כאלה נוח לארגוני טרור להתבסס ולפעול נגד ישראל שהופכת לכלי ניגוח פוליטי במאבקים הפנימיים בתוך העולם הערבי.

דרכי ההתמודדות

סופו של עידן הלאומיות החילונית מסמן, כאמור, גם את הדעיכה באפקטיביות של מדינת הלאום המודרנית. המאפיין המרכזי של מדינת הלאום המודרנית הוא המונופול המוחלט שיש לה על השימוש בכוח. סקירה חפוזה של המציאות שסביבנו תעיד על כך שלמדינות רבות בעולם אין מונופול כזה: רוב מדינות אפריקה, אפגניסטן, עיראק, סוריה, לוב, תימן וכן אזורים לא מבוטלים במצרים (סיני) ובלבנון.

כיום כבר מסכימים כמעט כל הפרשנים שאנחנו צפויים לספוג איומים ביטחוניים חדשים מאזורי הספר הבלתי משילים שמתפתחים בגבולותינו עם סוריה ועם מצרים. יתר על כן, יש להניח כי חוסר היציבות יתפתח לא רק בגזרות אלה כי אם גם במרחבי גבול נוספים. אז מהן דרכי ההתמודדות האפשריות של מדינת ישראל?

ראשית - כמובן, גדר.

קו הגנה שמבוסס על מכשול פעיל ומאויש - יש בו משום מענה מבצעי משמעותי לאיומים השוטפים. מרחבים משילים ויציבים נקטו את הדרך הזו במהלך ההיסטוריה כדי להפריד סדר מאי-סדר. הרומאים בנו חומות אבן ועץ ארוכות כדי להפריד בין השבטים ה"ברבריים" הגרמאנים באירופה לבין מרחבי האימפריה הרומית, ולהגן עליה. כך פעלו גם הסינים ביחס לספר

המונגולי עת הקימו ותחזקו במשך מאות שנים את החומה הסינית הגדולה. כך נקט אף המנדט הבריטי בבניית גדר הצפון נוכח איום הטרור הערבי בשנות ה-30 של המאה הקודמת. גם ישראל אימצה את הפתרון הזה בצפון ובמרכז, ומערכת מכשול והגנה הולכת ומושלמת בגבול הדרום. ניתן להניח שמדינת ישראל תזדקק בעתיד לפתרון דומה גם בגזרות אחרות.

שנית - נקיטת מדיניות של הרתעה באמצעות "פעולות התגמול"

נגד הטרור שיצא מרצועת עזה (בשנות ה-50 וה-60 של המאה הקודמת), מהגדה המערבית הירדנית (בשנות ה-50 וה-60 של המאה הקודמת) ומה'פתחלנד' בדרום לבנון (בשנות ה-70 וה-80 של המאה הקודמת) התמודדה ישראל – בין היתר – באמצעות פעולות תגמול. אולם על פי המודלים שהובאו לעיל, גם לבנון וגם ירדן היו מדינות בעצמן קורבנות של ארגוני הטרור ש"התארחו" בתחומיהן. לכן הכלים שנועדו להרתיע את שתי המדינות האלה היו מוגבלים למדי בהתמודדות היום-יומית עם האיום מגבולותיהן. בהיעדר ישות מדינית שניתן לרסנה באמצעות יכולת ההכרעה הצבאית של צה"ל בהתאם לתפיסת הביטחון המסורתית של ישראל, פעל צה"ל בדפוס של פשיטות קרקעיות קצרות לשטח האויב. הפשיטות האלה נועדו להרתיע את ארגוני המחבלים מהמשך פיגועי הטרור ולפגוע בנכסים צבאיים שלהם כדי להקטין את יכולתם ואת נכונותם לפגע. בעשורים האחרונים פיתח צה"ל יכולות מתקדמות בתחומי המודיעין והאש המדויקת, ובעקבות זאת התפתחה דוקטרינה לא כתובה המעדיפה את מיצוי יכולות האש של צה"ל על פני מבצעים קרקעיים. כך לבשה מדיניות התגמול המסורתית צורה חדשה של תקיפות סיכול ותגמול - בעיקר אוויריות - כפי שניתן ללמוד ממעקב אחר עשור ומחצה של פעילות צה"לית נגד הטרור מרצועת עזה. בנוגע לטרור מסיני ולזה הצפוי ברמת הגולן יש להעיר שלוש הערות:

- **בשונה מהמודל העזתי ואף מהמודל של החזבאללה, יש לצפות שאופי ההתארגנויות העוינות ברמה "ג הסורית, בסיני ובאזורי ספר אחרים יהיה שונה.** עזה היא מקום קטן וצפוף. העובדה הזאת מכתובה התבססות של המחבלים שם על תשתיות בנויות וקבועות בעיקרן, ומאפשרת לצה"ל כיסוי מודיעיני רצוף וטוב יחסית. חזבאללה, שהיה בראשית דרכו ארגון גרילה נייד וחמקמק, התפתח לכדי ארגון צבאי מסודר מאוד שנערך בהגנה

קבועה על בסיס תשתיות מוכנות-מראש. **חמאס וחזבאללה אמנם פיתחו מענה דוקטרינרי ליתרון של צה"ל באוויר וביבשה באמצעות "היעלמות" בקרקע, אך בה בעת הפכו עצמם רגישים מאוד ליכולת של צה"ל לגלות מטרות לפני המלחמה וליכולת האש המדויקת שלו להשמיד את המטרות האלה במהלך הלחימה.**

- הפתחלנד בלבנון, ריכוזי המחבלים בבקעת הירדן בשנות ה-70 של המאה הקודמת והמחבלים מהגדה המערבית בשנות ה-60 של המאה הקודמת הם דוגמא למודל מסודר הרבה פחות וגמיש ונייד הרבה יותר מהמודל של חמאס ושל חזבאללה. בהסתכלות קדימה על הטרור הצפוי ממרחבי הספר בסוריה ובסיני ניתן לשער שגם שם ימצאו התארגנויות טרור שחיות בקרב האוכלוסייה המקומית, אך אינן מפתחות תשתיות קבע בולטות. אישוש לכך ניתן לראות ביכולות שפיתחו המיליציות וארגוני הטרור בעיראק לפעול בלי שבאמת נגעו מיכולות המודיעין והתקיפה המדויקת של צבא ארה"ב שם.

- יש להניח כי במוקדם או במאוחר תמצא את עצמה ישראל פועלת באופן מבצעי וגלוי נגד ארגוני טרור באזורים שסביב גבולותיה. זוהי אמירה שכיום קשה לנו לדמיין אותה מהבחינה המדינית, אך ההיסטוריה מעידה שישנה סבירות רבה לכך שהיא תתממש בסופו של דבר. מרחבים שאינם משילים במשך זמן רב הם גם מרחבים שהופכים בסופו של דבר לכאלה שפעולה צבאית זרה בהם - מוגבלת ולצרכי הגנה עצמית - היא לגיטימית. ישויות האויב שיתפתחו בסביבה הזאת יהיו פחות חשופות לאיסוף מודיעין, אך צה"ל ימצא ללא ספק את שיטות הסיכול וההרתעה המוצלחות ביותר - למשל באמצעות פגיעה מהאוויר במנהיגי מחבלים. במקביל, לא יהיה מנוס מיצירת יכולת לערוך פשיטות קרקעיות מהירות ואפקטיביות לטווחים הרלבנטיים (עשרות קילומטרים מהגבול) בגזרות הספר האלה. הסיבה לכך פשוטה: בעוד שאת בסיסי המחבלים ניתן יהיה - קרוב לוודאי - לזהות, יש לשער שלא תמיד ניתן יהיה לאתר בוודאות מבנים ספציפיים (בסביבה שיש בה גם אזרחים) לצורך תקיפה מהאוויר. מתארים כאלה, שעשויים להיות שכיחים למדי, יחייבו פעולות פשיטה קרקעיות שכוללות סריקה ואיתור מחבלים, מסמכים ואמצעי לחימה.

שלישית - מבצעים חסויים

חלק ניכר מההתמודדות של ישראל עם ארגוני הטרור מתקיים במישור החשאי. כך, למשל, חיסלה ישראל את מפקד המודיעין המצרי ברצועת עזה, מסטפא חאפז, ביולי 1956 בשל עיסוקו בשיגור מפגעי פדאיון. אין שום סיבה להניח שהמלחמה החשאית בארגוני הטרור לא תמשך גם בעתיד.

רביעית - "מודיעין אנתרופולוגי"

אם מוסכם על המומחים שהמזרח התיכון מתפצל לקבוצות זהות קטנות ומקומיות יותר שיקיימו ביניהן תחרות ומאבקים אידיאולוגיים ומאבקים על שליטה במשאבים ובמוקדי כוח, הרי שבמידה מסוימת אנו מדברים – כאמור - על מזרח תיכון הדומה לזה שלפני צמיחת המדינות בשנות ה-30 וה-40 של המאה הקודמת. הניסיון של התנועה הציונית הוכיח שהיכרות אינטימית ומתמשכת עם שלל הקבוצות, הפלגים, העדות והמנהיגויות של תושבי האזור היתה כלי רב-עוצמה למימוש האינטרסים שלה. במשך שנים עמלה המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית על מארג של היכרויות ושל שיתופי פעולה, רובם סמויים, עם מנהיגים מקומיים שונים באזור ובארץ. בתש"ח התברר שמארג זה שירת היטב את מדינת ישראל הצעירה: חלק גדול מהאוכלוסייה הערבית בארץ לא שיתף פעולה עם המלחמה בהנהגתה של משפחת חוסייני. כך, למשל, דרוזים ובדווים רבים שירתו בשורות צה"ל הצעיר. מובן שהתנועה הציונית לא המציאה את הפטנט הזה. הבנה מלאה של המארג השבטי-פוליטי בחצי האי-ערב הייתה תנאי הכרחי להצלחתו של לורנס איש-ערב בהנעת המרד הערבי של השריף חסין ממכה. ישראל לא שכחה את האמנות הזו גם בבגרותה וניהלה במשך השנים קשרי ידידות ואינטרסים עם הכורדים בעיראק ועם המיעוט הנוצרי המאויס בדרום לבנון (מיליציות חדאד). הדוגמאות ההיסטוריות הרבות מלמדות שבעולם שבטי ויצרי שנראה בלתי יציב מבחוץ יש שפע הזדמנויות לגייס, לרתום ואף לקנות את שיתוף הפעולה של גורמי כוח מקומיים לטובת אינטרסים המשותפים לנו ולהם. לא מן הנמנע, למשל, שלמנהיגות המסורתית של חלק מהקבוצות הבדוויות בסיני יהיה אינטרס למנוע חדירה של גורמי כוח זרים למרחב, כמו פעילי ג'יהאד עולמי. דוגמא אחרת: המיעוט הדרוזי ברמה"ג הסורית בהחלט עשוי להזדקק לתומכים חיצוניים כדי לשרוד במרחב סוני עויין במציאות שתשתרר לאחר נפילת שלטון אסד. "מודיעין אנתרופולוגי" הוא רק תחום של מחקר

מודיעיני - זהו מרחב עשייה חסוי שלם הכולל למידה, הבנה, פיתוח קשרים, כריתת בריתות, העברת סיוע וכיוצא באלה. זהו מרחב שזנחנו במידה רבה מאז מפח הנפש שנילווה למלחמות לבנון הראשונה ולקריסת הברית שלנו עם הנוצרים, **אך שלא בצדק.** הניסיון ההוא המחיש את הגבול הברור שבין שיתופי פעולה ובריתות אינטרסים לבין גישה לא ריאלית שלפיה הכוח הצבאי יכול לשנות את מהות הפוליטיקה והדינאמיקה הטבעית של האזור. **אימוץ תפיסה כזאת הוא מעשה חיוני, אך לא אינטואיטיבי.** ההתמודדות המבצעית שלנו עם ארגוני טרור כמו חזבאללה וחמאס הדגישה מאוד בשנים האחרונות את הצורך בפיתוח המודיעין הטקטי שלנו. אירועי הטלטלה הפוליטית באזורינו המחישו למודיעין את חשיבותו של מה שמכונה "הרחוב הערבי" והצורך להבינו טוב יותר. **עדיין נותר לנו לגלות שוב את חשיבותה של האומנות "הערביסטית" הישנה והטובה שכונתה כאן "מודיעין אנתרופולוגי".**

המשמעויות האסטרטגיות של דרכי ההתמודדות

למרבה הצער, ניאלץ גם הפעם להכיר בעובדה שאין פתרונות מושלמים. דרכי ההתמודדות שפורטו לעיל נושאות בחובן משמעויות כבדות משקל בנוגע ליציבות האסטרטגית באזור ובנוגע למוכנות הצבאית שתידרש מצה"ל. להלן פירוט של המשמעויות העיקריות:

דינמיקה של הסלמה מול המשטרים המדינתיים המוחלשים. ככל שיגבר חוסר המשילות של המדינות במרחבי הספר שלהן, כך יגברו במקביל הצורך של המדינות האלה לנסות לכפות את מרותן והצורך של ישראל לפעול באופן עצמאי נגד ארגוני הטרור. **המפגש בין שני האינטרסים האלה הוא זרע המלחמה הבאה.** המלך חסין נדחק לזרועותיו של נאצר ויצא למלחמת ששת הימים בניגוד גמור לאינטרס שלו ולהבנתו את יחסי הכוחות בינו לבין ישראל - בין היתר בשל ההשפעה שהייתה לפעולת סמוע (נובמבר 1966) עליו. זוהי דוגמא למדינה מוחלשת שמוצאת את עצמה במלחמה לא לה בגלל דינאמיקה שמקורה בחוסר משילות בספר. לא מן הנמנע שצבא של משטר סורי מוחלש ינסה לאכוף מרות ברמה"ג הסורית ובמקביל ימצא את עצמו בחיכוך עם צה"ל ובדינאמיקה של הסלמה מול מדינת ישראל.

הדברים עוד מקבלים משנה תוקף כשמבינים שלעיתים מפקדים שונים בצבאות כאלה נוטים לקיים מדיניות משל עצמם - לרוב מדיניות שאוהדת דווקא את הגורמים החתרניים. למשל עבדאללה א-תל, שהיה המושל הצבאי הירדני של ירושלים ונחשד במעורבות ברצח המלך עבדאללה, או היחידות של צבא לבנון שמוצבות כיום בדרום המדינה ואוהדות את חזבאללה. **בסיכומו של דבר, הצורך הגובר של ישראל לפעול נגד איומי הטרור ממרחבי הספר יעלה אותה בטווח הארוך על מסלול התנגשות עם צבאות סוריה ומצרים, שימשיכו לקיים מאבק על הריבונות הלאומית האבודה שלהם.**

היכולות המבצעיות הנדרשות. לצה"ל יש עליונות משמעותית באוויר וביבשה על פני הצבאות שסביבו, קל וחומר שעל פני ארגוני טרור מקומיים שונים. אולם בעליונות הזאת אין די, וצה"ל יידרש לבנות כוחו לצורות הפעלה שונות. האופי הבלתי סדור של התארגנויות הטרור שבהן יתקל בגבולות יחליש את רגישותן לתקיפות מהאוויר. לכן לא בכל התרחישים יוכל צה"ל להתבסס בלעדית על יכולות המודיעין והתקיפה שלו.

פעולות התגמול והפשיטות שיצטרך צה"ל לעשות יצריכו דפוסי תמרון שהם שונים מדפוס התמרון במלחמה כוללת. בפעולות התגמול יידרש צה"ל לפשוט לעומק השטח העוין (30-20 ק"מ) ולהשלים את משימותיו במהירות (מהלך של לילה אחד עד יומיים - שלושה לכל היותר) כדי לפגוע במחבלים. לעיתים יהיה צורך בפשיטות ממוכנות. כוחות היבשה יידרשו לפעול במהירות וביעילות בדרך אל היעדים נוכח איומי נ"ט מתקדמים, ואילו בלחימה על היעדים הם יצטרכו להפגין שילוב של יכולת לחימה אורבאנית ושל יכולת גבוהה לאיתור נכסי האויב. גם כשיחלשו הצבאות הלאומיים, עדיין ייוותרו בזירות השונות אמצעי הלחימה האיכותיים שישנם בהן כיום, אך דפוסי הפעולה הנוכחיים של צה"ל מולם יצטרכו להשתנות. חיל האוויר, למשל, יידרש לדעת לפעול בשטח האויב גם בתצורה של מבצעים מוגבלים, ולהתגבר על איום הטק"א המתקדם - אך ללא היכולת לפתוח במהלך מקדים נרחב למימוש עליונותו באוויר.

הוצאות הביטחון: ההיערכות לקראת העידן של איומי ספר על גבולותינו אינו בא במקום הצורך של צה"ל להיות מוכן ליתר האיומים ולמשימות הנוכחיות בתחום הביטחון השוטף. יתר על כן, הובהר כאן כיצד הפעילות הצפויה נגד האיומים האלה עלולה להאיץ את דינאמיקת ההסלמה באזור ולהעלות את

הסבירות לעימותים גם עם צבאות שאינם נחשבים כיום לאויב. מגוון הכשירויות שיידרשו מצה"ל, הצורך לפעול יותר בביטחון השוטף והצורך לצאת למבצעים יזומים מוגבלים בתכיפות גבוהה יותר יכבידו מאוד על הוצאות הביטחון של ישראל בעשורים הבאים, אם אכן תתממש התחזית שהוצגה כאן בנוגע למגמות האזוריות ולמשמעויותיהן.

סיכום

הניתוח ההיסטורי שהובא כאן בנוגע לאירועים שצפויים במזה"ת מצביע על מגמה לפיה הסביבה הביטחונית של ישראל תתאפיין בעתיד ביותר שחקנים שיהיו יציבים פחות מאלה שמוכרים לנו כיום. מהניתוח עולות ההמלצות הבאות:

היערכות הגנתית. יש להיערך מבחינת התפיסה והתשתית להתרחבותה של תופעת הספר לעבר גבולות נוספים של ישראל.

מודיעין אנתרופולוגי. על צה"ל לשתף פעולה עם גורמי ביטחון נוספים כדי לממש את רעיון ה"מודיעין האנתרופולוגי". עליו לפתח היכרות מעמיקה עם שלל העדות, השבטים, ההנהגות המקומיות והארגונים שקיימים במרחב סביבנו ולהתחיל קשרים עם חלקים מהם. במזה"ת הכל אפשרי, והאויבים של היום עשויים להיות בעלי הברית הזמניים של מחר. כך, למשל, מיעוטים ששותפים כיום בשלטון בלבנון ובסוריה עשויים להגיע מחר למסקנה שיש להם אינטרס משותף עם ישראל נגד גורמים סונים רדיקאליים שחותרים לצבור השפעה במרחב.

גיבושה של תפיסת התמודדות התקפית. יש לפתח בצה"ל תפיסות התמודדות התקפיות - כמו מבצעים מוגבלים במרחבי האויב - כדי לסכל פעולות עוינות וכדי להעניש את הגורמים העוינים שפועלים בהם. התפיסות האלה יביאו להגדרות חדשות בתחומי הכשירות ובניין הכוח הן באוויר והן ביבשה ואולי אף בים.